

Prokop Brož. *Kristus, Duch a jednota církve v dějinách. Eklesiologie J. A. Möhlera.*

Praha: Karolinum, 2011, 340 s.

ISBN 978-80-246-1892-0

LUKÁŠ NOSEK

Současný děkan Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, sídelní kanovník Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, člen např. Italské teologické asociace či České christologické a mariologické akademie Prokop Brož veřejnosti předložil monografii, kterou věnoval eklesiologii věhlasného německého teologa 19. století Johanna Adama Möhlera. S vděkem musíme poznamenat, že autor se v publikaci zajímá o německé teologické prostředí přelomu 18. a 19. století, čímž zásadně obohacuje českou vědeckou obec humanitních věd o dosud málo zpracovaný kontext. Českému čtenáři je tímto dílem předložena první ucelená biografická stať věnovaná životu a dílu J. A. Möhlera, kterému se v češtině dosud nikdo v takovéto šířce nevěnoval.

Autor svůj výklad rozdělil do dvou základních částí. První věnuje kontextu doby (s. 15–56), potažmo životu a krátce představenému dílu Johanna Adama Möhlera (s. 57–89). Dějinný kontext je sepsán velice hutně. Autor evidentně předpokládá, že čtenář je již s dobovým kontextem ve větší či menší míře srozuměn a je mu tedy pouze připomenuto to základní, a to podstatné velice syntetickým způsobem. Biografická část svědčí o autorově znalosti jak primárních, tak sekundárních pramenů jako i širokého okruhu literatury. Všimá si velmi podrobně Möhlerovy rodiny, nejednou cituje Möhlerovu korespondenci, zvláště pro český kontext je pak zajímavá pasáž, kde mapuje možné vztahy mezi Möhlerem a Bolzanem.

Druhou část své monografie Prokop Brož staví na chronologické analýze Möhlerových děl, čímž dosahuje velice plastického uchopení myšlenkového díla jedné z největších osobností tzv. tübinské školy, když si zvláště všimá Möhlerova myšlenkového vývoje v oblasti eklesiologie, tedy teologie církve (s. 91–302). Autor tuto část člení do čtyř podkapitol: (1) šíře pojmu církve (s. 93–104), (2) teologické počátky a Möhlerova transcendentální teologie (s. 105–130), (3) *Die Einheit in der Kirche* (s. 131–240), (4) nové uchopení jednoty církve (s. 241–302).

Recenzovaná monografie je ukončena hutně propracovaným a velmi povedeným závěrem (s. 303–315). Ten je ještě doplněn obsáhlou a přehledně vypracovanou bibliografií J. A. Möhlera, seznamem použité literatury (s. 318–333), důležitým seznamem zkratk (s. 316–317) a praktickým jmenovým rejstříkem (s. 334–340).

Pro poznání Möhlerova myšlení je zásadní pasáží ta z úvodní podkapi- toly druhé části, kde Prokop Brož shrnuje Möhlerova východiska promýš- lení nauky o církvi čtyřmi body: „(1) Myšlenková soustava je vystavěna na základě velmi rozsáhlého dědictví křesťanské církevní tradice: od církevních Otců prvních staletí přes středověk (Anselm), počátky novověku (tri- dentský koncil, symbolické spisy) až po současnost (Schelling, F. Schlegel, Schleiermacher). Principy poznání a výkladu je třeba hledat v Möhlerově současnosti, tj. ve vědomě kritizovaném osvícenství, v romantismu a nastu- pujícím idealismu. (2) Základní přístup je dějinný. Möhler energicky odmítá jakýkoliv čistý racionalismus, který stojí za rozmanitými formami uceleněj- ších systémů, jako jsou např. filosofie Barucha de Spinozy, Christiana Wolffa či Geoga Hermese, protože „čiré pojmy nemají žádnou přetrvávající sílu k životu“. Möhlerovi tedy nejde jen o myšlenky v čirých pojmech (gnosticismus či racionalismus), na druhé straně však neupadá do druhého extrému, v němž volba rozmanitosti poznávaného života vede k odmítání života myš- leného a přivádí ke skepsi [...] Propojení ideje uchopené předmětným pozná- ním a života formovaného idejemi je podle Möhlera možné jen prostřednic- tvím živé tradice církve, tedy prostřednictvím dějin církve. (3) V Möhlerově pojetí církve patří zásadní místo ideji dějin, ideji křesťanského života. Idea představuje naprosto svobodný prostor, kde se stanovují principy uspořádá- ní světa. V návaznosti na Schleiermachera a současně v konfrontaci s ním se zde jedná o ducha, který vytváří princip univerza. Duch a univerzum jsou dále specifikovány jako Duch Kristův a lidstvo; následně můžeme ještě jednou rozvést Ducha Kristova jako Ducha, jímž Kristus působí ve své círk- vi a skrze něj se lidstvo dějinně rozvíjí jako mohutnost, která – ovlivněna Kristovým Duchem – v sobě hostí a přijímá křesťanskou tradici. Idea tedy zůstává stále odlišena od (křesťanského) života, nicméně působí a utváří život lidstva v jediné univerzum, které si uchovává své imanentní záko- nitosti. Univerzum se prostřednictvím živé ideje utváří jako organismus. (4) Uchování rozmanitosti protikladů reálného světa je pro Möhlera zásadní. Jednota církve nemůže být uchopena v realitě světa tak, že by nepřipouštěla mnohost a rozmanitost názorů a postojů. Díky rozmanitosti se může jednota církve dokonce prověřit a ozřejmit. Herezi považuje Möhler za snahu nahra- dit bohatství jednoty prostou jednotvárností, vedoucí nakonec k lhůstojnosti (*Einerlei*). Proto se od r. 1826, kdy ho zaujala látka symboliky, soustředí na konfesní protiklady, které se snaží maximálně docenit. Soustředění na pozitivní nauky jednotlivých konfesí neznamená, že by se opouštěla vysoká teoretická úroveň, ale základní postoj nazírání (*betrachtende Anschauung*) umožňuje nahlížet základní ideu jednoty v rozmanitosti“ (s. 103–104).

Velice podnětné se také zdají pasáže věnované analýze syntetického díla *Die Einheit in der Kirche* (z r. 1825). Zde autor předkládá kontext vzni- ku díla, zásadní postavení pneumatologie, dále základní členění a obsah, kde si zvláště pečlivě všímá jednoty církve z ducha i jednoty těla církve, ovšem neopomíná ani Möhlerovo pojetí hereze (vnímána jako mnohost bez

jednoty) či hierarchickou složku církve (úloha biskupa, metropolitů, episkopátu, primátu). V závěrečné podkapitole Brož bere za své vnímání svých předchůdců (Geiselmanna, Himes, Wagner), když popisuje Möhlerovo nové uchopení církve v tzv. novém christologickém středu. Podkladem analýzy zde slouží další dvě mistrovská Möhlerova díla *Anselm, Erzbischof von Canterbury* (z r. 1828–29) a *Athanasius der Grosse und die Kirche seiner Zeit* (z r. 1827).

Kniha v žádném případě nespadá mezi lehce stravitelné čtivo. Na čtenáře je kladen poměrně vysoký nárok, ten je však záhy odměněn neskonalým zážitkem spjatým s hlubokým obohacením a to nejen v teologické oblasti. Recenzované dílo není v žádném případě pouhou odpovědí na otázku – jak se dělala teologie (eklesiologie)? V mnohém se autor dostane k otázce – jak dělat teologii (eklesiologii) dnes. Prokopem Brožem představované Möhlerovy myšlenkové závěry svým obsahem čtenáře více a více přesvědčují, že Möhler je pro dnešní eklesiologii zcela zásadním autorem. Jeho zakotvení v církevních dějinách, vpravdě teologické vidění církevních dějin a tradice, pneumatologická charakteristika církve – tak často na Západě pozapomenutá – ale i onen christologický střed eklesiologického vnímání a tedy jasné trinitární vnímání církve, to vše je pro dnešní dobu naprosto nepostradatelné, když již víme, že apologeticky vystavěná eklesiologie dávno nesplňuje nárok hodnověrných odpovědí otázkám dnešní doby (viz Závěr na s. 303–315).

Prokop Brož se v závěru také dotkne ještě jiné pro dnešek velice aktuální otázky, tolik současným papežem Benediktem XVI. podtrhovaného sepětí víry a rozumu, když shrnuje, že „Möhler zaujme hned dvěma skutečnostmi: jednak šíří témat a schopností spekulace, jednak nekonečnou inspirací, již disponoval. [...] Tajemství jeho otevřenosti se snoubí s jeho inspiračním pramenem, jímž byl živý vztah ke Kristu. [...] Schopnost komplikovaných, ideologicky nefalšovaných rozumových stanovisek je založena na hlubokém tajemství vtěleného Slova. Möhler tedy svým vlastním postojem „řeší“ osvícenstvím předložený problém víry a vědeckého rozumu: víra je skutečnou inspirací a garancí otevřené vědy, která chce zkoumat zjevujícího se Boha, ovšem nikoliv pouze rozumově-ideologicky (Hegel) či jen prizmatem náboženské zkušenosti (Schleiermacher) nebo čistě historizujícím přístupem (francouzský tradicionalismus či pragmatismus), ale tak, že je člověk zjevujícímu se Bohu ve víře naplno otevřen, a to jak rozumem, tak zkušeností i činným zapojením do dějinného procesu. To vše se stává látkou vědeckého zkoumání“ (s. 304).

V podstatě jedinou drobnou vadou na kráse této monografie je její ne příliš jasně graficky označené členění, resp. absence jasného označení kapitoly a její podkapitoly (např. číslováním). Nadpisy a podnadpisy v samotném textu jsou rozlišeny pouze různými formáty písma. Což stěžuje orientaci i drobně ruší grafickou podobu knihy. Je ovšem pravdou, že k rychlé orientaci postačí samotný obsah (s. 5–8), stejně jako logické členění obsahu textu.

Závěrem recenze musíme říci, že pro české jazykové prostředí je představovaná monografie nesmírně záslužným počinem, jehož význam daleko překračuje rozdělení teologických oborů. Kniha může potenciálně obohatit i jiné humanitní obory, jako je filosofie, religionistika, sociologie či historie. Bohatství humanitních věd je pak zcela jistě obohaceno i tím, že teologie je v této monografii po obsahové i formální stránce představena plně a právem jako svébytná věda.